

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม : บทสรุปจากวรรณกรรม

กุศล นาคะชาติ*
รวีวรรณ ขำพล**

บทคัดย่อ

การทบทวนวรรณกรรมเรื่อง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งเป็นสถานศึกษาที่สอนวิชาการศาสนาอิสลามควบคู่กับวิชาสามัญนี้ให้รายละเอียดของวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติ ปรัชญา นโยบายของรัฐ การบริหาร บทบาทของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน บทบาทโต๊ะครูที่มีต่อนโยบายของรัฐ และความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน ความพอใจของครูในการปฏิบัติงานในโรงเรียน หลักสูตรและการสอน การศึกษาต่อ ความคิดเห็นเปรียบเทียบในเรื่องต่างๆ ระหว่างนักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนรัฐบาล สารนิเทศในการบริหารงาน ตลอดจนการประเมินผล วรรณกรรมเหล่านี้รวบรวมได้จาก โครงการฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้ ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หรือรู้จักกันโดยทั่วไปในนามของปอเนาะ เชื่อกันว่าเกิดขึ้นในประเทศอียิปต์แล้วเผยแพร่เข้ามาสู่เอเชียทางประเทศมาเลเซีย แล้วแพร่หลายเข้ามา ทางตอนใต้ของประเทศไทย ประมาณกันว่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเริ่มที่ปัตตานีเป็นแห่งแรกแล้วขยายไปสู่ท้องถิ่นที่มีชาวไทยมุสลิม ทั้งในภาคใต้และภาคกลาง

ปอเนาะ เป็นภาษาอาหรับ เพี้ยนมาจากคำว่า 'ปอนโด๊ะ' (Pondok) แปลว่ากระท่อม หมายถึง สถานศึกษาวิชาการศาสนาอิสลาม เหตุที่มีความหมายว่ากระท่อมเพราะนักศึกษาพากันไปปลูกที่พักอาศัยแบบกระท่อมรวมกันอยู่หลายหลังในบริเวณเดียวกันอันเป็นบริเวณบ้านหรือที่ดินของโต๊ะครู ปอเนาะใดมีชื่อเสียงดีจะมีกระท่อมจำนวนมาก กระท่อมหลังหนึ่งๆ มีนักศึกษาใช้เป็นที่พักและรับประทานอาหารกินหลังละ 2-3 คน

*รองศาสตราจารย์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
หัวหน้าโครงการฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้
ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี

**บรรณารักษ์
หัวหน้างานบริการ รองหัวหน้าโครงการฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้
ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี สำนักวิทยบริการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้จัดตั้งปอเนาะ เรียกว่าโต๊ะครู เป็นผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี การจัดตั้งปอเนาะถือเป็นวิทยาทาน จึงดำเนินการได้โดยอิสระโต๊ะครูนอกจากจะมีความรู้ทางศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว จะต้องเป็นผู้มีความประพฤติดี มีศีลธรรม เคร่งครัดในการปฏิบัติศาสนกิจเป็นที่นิยมยกย่องและศรัทธาของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

ปอเนาะเป็นสถานศึกษาที่ไม่มีหลักสูตร ไม่มีกำหนดเวลาเรียนที่แน่นอนไม่มีกำหนดว่าจะจบการศึกษาเมื่อใด และไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียมหรือค่าเล่าเรียนใดๆ วิชาที่สอนเป็นวิชาเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม สอนเป็นภาษามลายูและอาหรับ

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2504 คณะกรรมการที่ปรึกษาการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคของภาคศึกษา 2 (เขตการศึกษา 2) ได้พิจารณาเห็นว่าการศึกษาในรูปของปอเนาะเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันขณะนั้น จึงได้หาทางส่งเสริมให้จัดในรูปของโรงเรียนคือมีหลักสูตร มีห้องเรียน มีโต๊ะม้านั่ง มีกระดานดำ มีเวลาเรียนที่แน่นอนตายตัว ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนด้วยความสมัครใจแล้วรัฐบาลให้การอุปการะเพื่อการควบคุมและปรับปรุงให้ปอเนาะเป็นสถานศึกษาศาสนาที่มีสภาพดีขึ้น ต่อมาทางราชการมีเป้าหมายให้อยู่ในความควบคุมของทางราชการโดยใกล้ชิดยิ่งขึ้น ปอเนาะจึงเป็นโรงเรียนราษฎร์อยู่ในการควบคุมของพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2509 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กำหนดเป้าหมายจัดตั้งปอเนาะใหม่ ปอเนาะที่มีอยู่แล้วต้องจดทะเบียนภายใน 6 เดือน และให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ให้เสร็จสิ้นภายใน 3-5 ปี มีชื่อทางราชการว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จุดสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งคือ มีการสอนวิชาสามัญ แก่นักเรียนด้วย

ใน พ.ศ.2526 รัฐบาลได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการอย่างเต็มรูปแบบ ทั้งในระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ทั้งรัฐบาลให้การอุดหนุนโดยการส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญบ้าง ให้เงินอุดหนุนบ้าง นักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้เพิ่มมากขึ้นทุกปี

วรรณกรรมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

วรรณกรรม ในความหมายของบทความนี้ หมายถึง สิ่งตีพิมพ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และเกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่เป็นบทความ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ เท่าที่รวบรวมได้ โดยกล่าวแยกเป็นประเด็นที่สำคัญ ตามเนื้อหาของสิ่งพิมพ์

ประวัติ

ประกิจ ประจวบจั่น (2516) ได้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์เพื่อประกอบการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง "การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาของปอเนาะในประเทศไทย ศึกษาถึงการดำเนินการสอน การจัดการ และสภาพของปอเนาะ รวมทั้งศึกษาวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีดำเนินการส่งเสริมและปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของทางราชการและปัญหาอุปสรรคที่พบ โดยศึกษาในเขตการศึกษา 2 คือ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล ต่อมาบำรุง สุขพรรณ (2518), วิชัย สนธิชัย (2521), สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดปัตตานี (2525), บุญรอด บุญศรีสมฤทธิ์ (2527), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2527), มาโนชญ์ บุญญาบุตร (2529), อนันต์ วัฒนานิกร (2531) และ Hasan Madmam (1990) ได้ให้เรื่องราวของปอเนาะตั้งแต่ต้นจนพัฒนามาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และในเอกสารแนะนำจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามโครงการประชาสัมพันธ์สภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ ยังได้ให้ประวัติการจัดตั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนพัฒนาวทยา โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ จ.ยะลา และโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ จ.ปัตตานี

ปรัชญา

ไพสิฐ ชีวะกุล (2532) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาปรัชญาการศึกษาของโรงเรียน โดยใช้เทคนิคเดลฟาย งานชิ้นนี้เป็นชิ้นเดียวที่พบที่ศึกษาถึงเรื่องนี้

นโยบายของรัฐ

นโยบายของรัฐบาลให้ความสำคัญกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นอันมากด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและความต้องการของประชาชน ซึ่งเรื่องนี้มีนักวิชาการและนักการปกครองหลายท่านได้กล่าวถึงและให้ความคิดเห็น ดังปรากฏในงานเขียนของ มยุรี จาตุปาน (2518), สมพงษ์ สิทธาจารย์ (2526), อนันต์ อนันตกุล (2527), อับดุลกอเดร์ เจะรายา (2529) และสิ่งพิมพ์ของสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ซึ่งไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ เรื่อง เขตการศึกษา 2 กับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การบริหาร

ปี 2512 ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคการศึกษา 2 จังหวัดยะลา ได้จัดทำรายงานการวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาของปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยศึกษาจากโต๊ะครู ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชน และข้าราชการ ที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะ เพื่อทราบทัศนคติและเพื่อประโยชน์ในด้านการบริหารงาน อีก 9 ปี ต่อมา วิทยา บุญสม (2521) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง การบริหารงานโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระเบียบปฏิบัติ และกระบวนการที่ใช้ในการบริหารงานของโรงเรียน ในด้านวิชาการ งานบริหารบุคคล งานกิจการนักเรียน งานธุรการ การเงินและบริการต่างๆ งานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและปัญหาการบริหาร ส่วนด้านการบริหารงานวิชาการนั้น มนูญ ดารามิตร (2525) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเขตการศึกษา 2 ในเรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับหลักสูตร ประมวลการสอน และโครงการสอน การจัดการเรียนการสอน การติดตามผล และนิเทศการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ต่อมาเสริมวิทย์ นิลรัตน์ (2536) เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง การปฏิบัติงานของผู้จัดการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานการบริหารของผู้จัดการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 ตามทัศนะของผู้จัดการโรงเรียนและหัวหน้าครู โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง และผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติงานของผู้จัดการโรงเรียนที่มีอายุต่างกัน วุฒิทางการศึกษาต่างกัน จบการศึกษาวิชาศาสนาจากแหล่งต่างกัน และที่มีประสบการณ์ต่างกัน ปฏิบัติงานในโรงเรียนโดยส่วนรวมไม่แตกต่างกัน สำหรับการคาดการณ์ในอนาคตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สุวรรณ กุ้สุจิต และคณะ (2533) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทศวรรษหน้าโดยคาดการณ์ในเรื่องที่ตั้ง การวางผังโรงเรียน คุณวุฒิ หน้าที่ของครู ผู้บริหารและการอุดหนุนจากรัฐบาล

บทบาทของโรงเรียนที่มีต่อชุมชนทัศนคติและ บทบาทโต๊ะครูที่มีต่อนโยบายของรัฐและความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนศาสนาอิสลามแก่ผู้เยาว์ในท้องถิ่น มีโต๊ะครู เป็นผู้สอน ดังนั้นบทบาทของโรงเรียนของโต๊ะครูรวมทั้งทัศนคติของโต๊ะครู ย่อมมีอิทธิพลต่อท้องถิ่นด้วย คณิต ไช้มุกด์, อากม ใจแก้ว และไพฑูรย์ พัฒนโณฎยัง (2526) ได้เสนอผลการศึกษาเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี

วัตถุประสงค์ของการศึกษาบางประการคือ บทบาทของผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อโรงเรียน ปัจจุบันต่างๆ ที่ทำให้โรงเรียนมีบทบาท ซึ่งผลการค้นพบรายงานว่าโต๊ะครูเป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเชื่อถือมากที่สุดและปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนมีบทบาทมากคือ อิทธิพลความเชื่อทางศาสนา ซึ่งก่อนหน้ารายงานฉบับนี้ รุ่ง แก้วแดง (2511) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง ทศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษาทัศนคติของโต๊ะครูที่มีต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามโดยแบ่งการพิจารณาเป็น 3 ด้านคือ ทศนคติของโต๊ะครูต่อระเบียบและวิธีการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม ทศนคติต่อครูช่วยสอนและทัศนคติต่อการประเมินผลโรงเรียนของรัฐบาลจำลอง สวณะคุณานนท์ (2518) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของโต๊ะครูโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของโต๊ะครู ในฐานะเป็นผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชนการเมืองและการปกครอง ว่าสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลหรือไม่ เพียงใด ต่อมา เสริมศักดิ์ วิศาลภรณ์ (2524) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัญหาและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อวิเคราะห์หาปัญหาอุปสรรคและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งในงานชิ้นนี้หมายถึงโต๊ะครู ซึ่งทำหน้าที่ผู้จัดการ ครูใหญ่และเจ้าของ เพื่อเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียนในปัจจุบันกับเมื่อห้าปีก่อน และเพื่อวิเคราะห์ว่าสิ่งที่รัฐบาลช่วยเหลือนั้นสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริหารมากน้อยเพียงใด

สำหรับความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อโรงเรียนนั้น วิรัตน์ มะลิสูวรรณ (2533) ได้พูดคุยกับผู้ใหญ่ชาวมุสลิม ประมาณ 45 คน ที่ อ.รามัน จ.ยะลา สรุปประเด็นสำคัญได้ว่า ผู้ใหญ่นิยมให้ลูกหลานเรียนศาสนามากกว่าวิชาการสามัญ โดยส่งเข้าเรียนที่ปอเนาะ และผู้นำทางศาสนา เช่น โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม มีบทบาทสำคัญมากต่อระบบการศึกษาของชุมชน

การปฏิบัติงานของครู

ด้านการปฏิบัติงานของครู ดุสิต หวันเหลี่ยม (2530) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาวัฒนธรรมการทำงานตามสถานภาพส่วนบุคคลของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า ครูมีระดับวัฒนธรรมในการทำงานด้านความรักงาน ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความมีมนุษยสัมพันธ์ และความสามัคคีธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ต่อมา นกตล ชูพุดและคณะ (2534) ได้ทำการศึกษาเพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ด้านปริมาณการสอน ความเหมาะสมกับคุณวุฒิ สภาพการสอนและสภาพการปฏิบัติงาน

ความพอใจของครูในการปฏิบัติงานในโรงเรียน

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ถ้าผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานสูง ผลงานย่อมมีประสิทธิภาพสูงด้วย ดังนั้น สงวน ศรีสุข (2533) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพความพึงพอใจและเปรียบเทียบความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 และผลโดยส่วนรวมพบว่าครูมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

หลักสูตรและการสอน สื่อการสอน

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีหลักสูตรที่สำคัญอยู่ 2 หลักสูตรคือ วิชาสามัญและวิชาศาสนา แต่หลักสูตรที่ปรากฏในงานวรรณกรรมทั้งหมดจะเป็นหลักสูตรวิชาสามัญในวิชาต่างๆ รวมทั้งการสอนวิชาเหล่านั้นคือ

ภาษาไทย พ.ศ. 2521 ประพันธ์ วิเศษรัฐกรรม ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาแนวการสอนวิชาภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเขตการศึกษา 2 ซึ่งผลการศึกษาพบว่าครูส่วนใหญ่ มีจุดมุ่งหมายของการสอนภาษาไทยเพื่อให้นักเรียนรู้จัก ฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยใช้หนังสือแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลักในการสอน และสอนเนื้อหาวิชาตามในหนังสือหรือหลักสูตร ในปี 2532 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนร่วมกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิริเริ่มโครงการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาไทยแก่นักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนสามารถใช้ภาษาไทยเป็นพื้นฐานในการติดต่อในระดับสูงและในชีวิตประจำวัน ดังที่ ชิดชนก เริงเซาว์และคณะ (2532, 2533) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแบบทดสอบมาตรฐานวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2533 ชิดชนก เริงเซาว์, ค้วน ชาวหนู และสุเทพ สันติวรานนท์ ได้สำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งพบปัญหาที่สำคัญหลายประการได้แก่ ปัญหาด้านการบริหาร การใช้ภาษามลายูท้องถิ่น ในชีวิตประจำวัน อุปกรณ์การศึกษาและหลักสูตร เป็นต้น

วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ พ.ศ. 2522 โครงการส่งเสริมการศึกษาและฝึกอบรมภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้รายงานผลโครงการปรับปรุง การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ว่ายังไม่ได้ผลเป็นที่พอใจของคณะผู้ดำเนินโครงการฯ ด้วยสาเหตุหลายประการ และต่อมาพรณี จักรกาญจน์และคณะ (2532) ได้ศึกษาปัญหาการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้พบปัญหาหลายประการเช่นกัน ได้แก่ ปัญหาจากนักเรียน ครู ผู้บริหารการบริหาร เป็นต้น

พลศึกษา สันติพงษ์ ปลั่งสุวรรณ (2529) ได้ศึกษาการเรียนการสอนพลศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวการเรียนการสอน ปัญหาและอุปสรรคการเรียนการสอนวิชาพลศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่าครูพลศึกษาส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาต่ำ ขาดการส่งเสริมความรู้ในการช่วยให้ครูมีสมรรถภาพในการสอน จำนวนชั่วโมงตามหลักสูตรมีน้อยเกินไป อุปกรณ์ไม่เพียงพอและขาดหนังสือที่ใช้ค้นคว้าเพิ่มเติม

สังคมศึกษา ปรีศนา โนมพรรณ (2531) ได้ เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง ปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามการรับรู้ของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษารับรู้ว่ามีปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาด้านการใช้หลักสูตรเพื่อการเรียนการสอนและด้านนักเรียนเป็นปัญหามาก แต่ปัญหาด้านครูผู้สอนและด้านการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนเป็นปัญหาน้อย

เทอด รัชชัย (2528) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรวิชาสามัญในโรงเรียนว่า มีปัญหาใหญ่ๆ อยู่ 3 ประการ คือ เจ้าของผู้รับใบอนุญาตขาดความเข้าใจการบริหารการศึกษา หน่วยงานทางราชการไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้และบุคลากร ผู้สอนยังมีคุณภาพไม่เพียงพอ ซึ่งปัญหาดังกล่าวควรได้รับ การแก้ไข เพื่อให้การศึกษาได้รับผลอย่างแท้จริง

สำหรับเรื่องสื่อการสอน คณิตา นิจจรัลกุล (2536) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการสอนวิชาศาสนาของครูสอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า มีปัญหาหลายประการในเรื่องการใช้สื่อ และคณิตา นิจจรัลกุล, เต็มดวง เสวตจินดา และพิเชษฐ เพียรเจริญ (2536) ได้ประเมินคุณภาพของสื่อการสอนวิชาภาษาไทย พบว่าโดยทั่วไปอยู่ในระดับดี

การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

การศึกษาต่อในที่นี้หมายถึง การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นจากมัธยมศึกษาตอนต้นไปสู่มัธยมศึกษาตอนปลาย จนถึงระดับอุดมศึกษา รวมทั้งปัจจัยที่มีต่อการศึกษาต่อ

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 หน่วยศึกษานินเทก (2523) ได้ศึกษาความต้องการและปัจจัยในการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2523 ซึ่งผลพบว่านักเรียนร้อยละ 85.94 มีความต้องการที่จะศึกษาต่อ แต่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการที่ทำให้มีปัญหาเรื่องการศึกษาต่อ สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 (2527) การศึกษาสภาพปัญหาทางการศึกษาและอิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนมัธยม-

สายสามัญ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (Pondok) ของนักเรียนนับถือศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 และในปีเดียวกันเรื่อง อิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนนับถือศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 ซึ่งผลสรุปได้ว่าความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อเด็กในเรื่องการประกอบอาชีพในอนาคต ระยะทางจากบ้านไปโรงเรียนและการศึกษาของผู้ปกครอง มีอิทธิพลต่อการศึกษาต่อโดยตรง

โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีได้จัดทำโครงการ 5 ปี (2526-2531) เพื่อรับนักเรียนไทยมุสลิมเข้าศึกษาในโรงเรียนสาธิตโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพและคุณภาพทางการเรียนของนักเรียน ปราณีย์ ทองคำ และคณะ (2528-2529) ได้ให้รายละเอียดของโครงการนี้

สำหรับการเลือกเรียนวิชาในระดับอุดมศึกษา อนันต์ โลกฤษและ แวอุเฮง มะแคเฮาะ (2527) ได้สรุปผลการสำรวจความต้องการในการเลือกวิชาระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ของนักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขต 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่านักเรียนต้องการเรียนสาขาวิชาเอกสังคมศึกษามากที่สุด รองลงมาคืออิสลามศึกษาและภาษาไทย

การเปรียบเทียบความคิดเห็นและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างนักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนรัฐบาล

ความคิดเห็นที่ปรากฏในวรรณกรรม มีอยู่ 2 เรื่องคือ ค่านิยมในอาชีพและการเลือกอาชีพของนักเรียน 2 กลุ่ม (นิตยา ธรรมพันธุ์, 2523) และความคิดเห็นเรื่องเพศศึกษา (วิวรรณ รองนุชิต, 2530) ส่วนการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้น สาทิศ รุกขรังสฤษฎ์ (2519) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่อง ผลสัมฤทธิ์ของการใช้รายการวิทยุโรงเรียนสอนวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไปแก่นักเรียนที่มาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) และนักเรียนที่มาจากโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วิทยุโรงเรียนเป็นอุปกรณ์ของนักเรียนที่มาจากโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญได้ผลสูงกว่านักเรียนที่มาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วิทยุโรงเรียนเป็นอุปกรณ์ของนักเรียนที่มาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม สูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วีซีดีธรรมดา

สารนิเทศในการบริหารงาน

สุชีรา เรืองกำเนิด (2534) ได้ศึกษาความต้องการใช้สารนิเทศในการบริหารงาน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของผู้บริหารระดับอำเภอและจังหวัดใน 4 จังหวัดภาคใต้ โดยศึกษาจากศึกษาธิการอำเภอ และศึกษาธิการจังหวัดต่อสารนิเทศที่ผู้บริหารต้องการใช้

ห้องสมุด

ธิดา โพธิ์ทุกขณะ และอิมจิต เลิศพงษ์สมบัติ (2535) ได้สำรวจสภาพห้องสมุดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เนื้อที่ห้องสมุด ครูภัณฑ์ โสตทัศนวัสดุและอุปกรณ์ และวัสดุสิ่งพิมพ์ ตลอดจนบุคลากรที่ปฏิบัติงานในห้องสมุด ต่ำกว่ามาตรฐานทุกรายการ มีปัญหาในการดำเนินงานหลายประการ

การประเมินผล

เทอดศักดิ์ รัชฉาย (2528) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการลงทุนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามว่าน่าจะมีข้อผิดพลาด เพราะผลที่ได้ไม่คุ้มกับทุนที่ลงไป ซึ่งความผิดพลาดนั้นมีด้านการบริหาร การบริหารงานบุคคลและการบริหารงานวิชาการ ดังนั้นจึงควรที่ทุกฝ่าย ควรหาวิธีการแก้ไข สนั่น สิทธิวัง (2530) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา ศึกษบัณฑิต เพื่อประเมินผลผลิตของการจัดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ด้านความสำนึกในความเป็นไทย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา และประเมินความสอดคล้องระหว่างสถานการณ์ที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่ควรจะเป็น และกระบวนการในการจัดโรงเรียน และศิริบุญ สุวรรณศิริ, จุฬาลักษณ์ ดาวพิทักษ์และ สุพจน์ โกวิทยา (2532) การวิจัยประเมินผลโครงการพัฒนาวิชาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ระบบการจัดการการเรียนการสอนวิชาชีพของโรงเรียนในโครงการฯ เพื่อกำหนดเป็นตัวแบบ (Model) สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ ในการเลือกเป็นแบบอย่างในการจัดการเรียนวิชาชีพต่อไป

ทั้งหมดเป็นการสำรวจภาพรวมของวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับและเกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของโครงการฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้ จัดทำโดยบุคลากรของฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้น สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับภาคใต้ได้ทุกเรื่อง โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์ที่เป็นภาษาไทย และสิ่งพิมพ์เหล่านั้นสามารถหาอ่านได้จากหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี

บรรณานุกรม

- คณิต ไข่มุกด์, อาคม ใจแก้ว และไพฑูริย์ พัฒนโณกุล. รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2526.
- คณิตา นิจจรัลกุล, "ศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการสอนวิชาศาสนาของครูสอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดชายแดนภาคใต้", วารสารวิทยบริการ, 4 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2536), 5-16.
- คณิตา นิจจรัลกุล, เต็มดวง เศวตจินดา และพิเชษฐ เพียรเจริญ. "การประเมินคุณภาพของสื่อการสอนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโครงการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาไทยแก่นักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดชายแดนภาคใต้", วารสารวิทยบริการ, 4 (กันยายน-ธันวาคม 2536), 15-30.
- ศิริบุญ สุวรรณศิริ, จุฬาลักษณ์ ถาวรพิทักษ์ และสุพจน์ โกวิทยา. การวิจัยประเมินผลโครงการพัฒนาวิชาชีพในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2532.
- จำลอง สวนะคุณานนท์. "บทบาทของโต๊ะครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2518.
- จิตชนก เริงเซวรี, ค้วน ชาวหนู และสูงเทพ สันติวรานนท์. รายงานการวิจัยเรื่อง การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2533.
- จิตชนก เริงเซวรี และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การสร้างแบบทดสอบมาตรฐานวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2533.
- รายงานโครงการวิจัยเรื่อง การสร้างแบบทดสอบมาตรฐานวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2532.
- ดุสิต หวันเหลี่ยม. "ศึกษาวัดมรณกรรมการทำงานตามสภาพส่วนบุคคลของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2530.
- เทอด วิชาญ. "หลักสูตรวิชาสามัญโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก้าวหน้าหรือสูญเปล่าทางการศึกษา", ร่มไฉล, 8 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2528), 30-33.

- เทอดศักดิ์ รัชชานนท์. "ทิศทางการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม", มุสลิมแอนด์, 9 (กันยายน - ธันวาคม 2528), 32-35.
- ธิดา โพธิ์ทุกณะ และอิมจิต เลิศพงษ์สมบัติ. "การสำรวจเรื่อง สภาพห้องสมุดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้", วารสารวิทยบริการ, 3 (มกราคม-เมษายน 2535), 31-49.
- นภดล ชูพล และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดนราธิวาส. นราธิวาส : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส, 2534.
- นิตยา ธรรมพันธุ์. "ค่านิยมในอาชีพและการเลือกอาชีพของนักเรียน ม.ศ.3 โรงเรียนมัธยมของรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.
- บำรุง สุขพรรณ. "การส่งเสริมการศึกษาของสี่จังหวัดภาคใต้", วารสารห้องสมุด, 19 (กันยายน - ตุลาคม 2518), 391-394.
- บุญรอด บุญศรีสมฤทธิ์. "โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม", ข่าวสารวิจัยการศึกษา, 7 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2527), 25-30.
- ประกิจ ประจวบปัจฉิม. "การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม", วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- ประพันธ์ วิเศษรัฐกรรม. "การศึกษาแนวการสอนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2", วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521.
- ปราณี ทองคำ และคณะ. "เรื่อง การศึกษาเชิงประเมินโครงการรับนักเรียนไทยมุสลิมเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์", วารสารศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ (ม.อ.), 2 (ตุลาคม 2528 - มกราคม 2529), 93-97.
- ปรีศนา โฉมพรรณ. "ปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามการรับรู้ของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

- พรรณี จักกาญจน์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษา "ปัญหาการเรียนการสอน วิชาคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้". บัณฑิตานี้ : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2532.
- ไพสิฐย์ ชีวะกุล. "ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- มบุญ ดารามิตร. "การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2525.
- มยุรี จาปูาน. การศึกษาในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ, 2518.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. โครงการส่งเสริมการศึกษาและมีกอบรมภาคพิเศษ. สรุปผลโครงการ ปรับปรุงการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. บัณฑิตานี้, 2522.
- มาโนชญ์ บุญยานุวัตร. "ปอเนาะ", สวราชกุมวฒินนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529, 5 (2529), 2048-2053.
- รุ่ง แก้วแดง. "ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม", วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2511.
- วิจัย สนธิชัย. "โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้", มิตรครู, 20 (กันยายน 2521), 14-15.
- วิทยา บุญสม. "การบริหารงานโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- วิรัตน์ มะลิสุวรรณ. "ผู้ใหญ่มุสลิมกับการศึกษาในชนบท", มิตรครู, 32 (พฤษภาคม 2533), 48-51.
- วิวรรณ รongนุคิด. "การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับเพศศึกษาระหว่างนักเรียนมัธยมศึกษา ปีที่ 6 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามกับโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 2", วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคการศึกษา 2 จังหวัดยะลา. รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาของปอเนาะ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาการศึกษา, 2512.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. เอกสารแนะนำจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามโครงการ ประชาสัมพันธ์สภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา : กองกิจการต่างประเทศ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, น.ป.ป.

- สงวน ศรีสุข. "ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
ในเขตการศึกษา 2", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2533.
- สนั่น สิทธิวัง. "การประเมินโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนวิชาสามัญถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
ในเขตการศึกษา 2", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุซงู๊บัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.
- สมพงษ์ สิทธาจารย์. "นโยบายการจัดการศึกษาชายแดนภาคใต้", มิตรครู, 25 (สิงหาคม 2526), 12-13.
- สันติพงษ์ ปลั่งสุวรรณ. "ปัญหาการจัดและดำเนินการโปรแกรมพลศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี", วารสารศึกษาศาสตร์
คณะศึกษาศาสตร์ (ม.อ.), 2 (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2529), 79-91.
- สาธิต ภูขันธ์สุภูฏ. "ผลสัมฤทธิ์ของการใช้รายการวิทยุโรงเรียนสอนวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไปแก่นักเรียน
ที่มาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) และนักเรียนที่มาจากโรงเรียน
มัธยมศึกษาสายสามัญชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. สภาพปัจจุบันและปัญหาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
ภาคใต้. ยะลา, 2527.
- สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2. การศึกษาสภาพปัญหาทางการศึกษาและอิทธิพลที่ส่งผล
กระทบต่อการได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนมัธยมสายสามัญ และโรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาอิสลาม (Pondok) ของนักเรียนนับถือศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2.
ยะลา : ฝ่ายวิจัยบริการ หน่วยงานพิเศษ, 2527.
- , เขตการศึกษา 2 กับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา, ม.ป.ป.
- สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2. หน่วยงานพิเศษ. "ความต้องการและปัจจัยในการศึกษา-
ต่อชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2523",
ข่าวสารวิจัยการศึกษา, 4 (สิงหาคม - กันยายน 2524), 17-21.
- , "อิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนนับถือศาสนา
อิสลามในเขตการศึกษา 2", ข่าวสารวิจัยการศึกษา, 7 (เมษายน - พฤษภาคม 2527), 3-8.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี. การศึกษาของจังหวัดปัตตานีในรอบ 200 ปี. ปัตตานี, 2525.

- สุริวา เรื่องกำเนิด. "ความต้องการใช้สารนิเทศในการบริหารงานโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของ
ผู้บริหารระดับอำเภอและจังหวัดใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร-
มหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
2534.
- สุวรรณ กุสุจิตและคณะ. การจัดการศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทศวรรษหน้า. ยะลา :
สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2, 2533.
- เสริมวิทย์ นิลรัตน์. "การปฏิบัติงานของผู้จัดการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2",
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์, 2536.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. รายงานวิจัยเรื่อง ปัญหาและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนา
อิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา : ภาควิชาบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2524.
- อนันต์ วัฒนานิก. "ปอเนาะสถาบันเผยแพรศาสนาอิสลามภาคใต้", ใน ประวัติเมืองสังขาสุภะ
เมืองปัตตานี, หน้า 135-143. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2531.
- อนันต์ อนันตกุล. "คำบรรยายของ ผอ.ศอ.บต. เรื่องโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทัศนะของ
ผอ.ศอ.บต.", อนุสารคนใต้, 4 (พฤศจิกายน 2527), 10-17.
- อนันต์ โอกฤษ และนวลเชิง มะแคเฮาะ. รายงานการวิจัย เรื่อง การสำรวจความต้องการในการเลือก
เรียนวิชาวาระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขต 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : สถาบัน
อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2527.
- สรุปลผลการสำรวจความต้องการในการเลือกวิชาวาระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ ของนักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขต 4 จังหวัด-
ชายแดนภาคใต้", รัฐมิแล, 8 (กันยายน - ธันวาคม 2527), 20-23.
- อับดุลกอเดร์ เจะรายา. "วิเคราะห์นโยบายการจัดการศึกษา", รัฐมิแล, 9 (มกราคม-เมษายน 2529),
14-17.
- Hasan Madmam. "Traditional Muslim Institutions in Southern Thailand : A Critical Study of Islamic
Education and Arabic Influence in the Pondok and Madrasah Systems of Pattani",
Doctor of Philosophy in Middle East Studies -- Arabic, Department of Languages and
Literature, The University of Utah, 1990.

จากการศึกษาสิ่งตีพิมพ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม พบว่า ยังมีรายชื่อสิ่งพิมพ์อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งปรากฏในรายการบรรณานุกรมของสิ่งพิมพ์แต่ละชื่อ แต่ในขณะนี้ คณะผู้เขียนบทความเรื่องนี้ กำลังอยู่ในระหว่างการจัดหาต้นฉบับ รายชื่อสิ่งพิมพ์เหล่านั้น มี

กระทรวงศึกษาธิการ. ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องให้ใช้โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ พ.ศ. 2520-2524 ลงวันที่ 24 มิถุนายน 2520. (สำเนา).

..... ระเบียบว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคศึกษา 2 พ.ศ. 2504. ยะลา : โรงพิมพ์คุรุสมานาคาร, 2504.

..... สรุปการประเมินผลงานของครูช่วยสอนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ม.ป.ท., 2510. (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่)

กองสถานศึกษาเอกชน. ฝ่ายแผนงาน. สภาพปัจจุบัน ปัญหา นโยบายและความคิดเกี่ยวกับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้. ม.ป.ท., 2516. (เอกสารจัดสำเนา).

เขตการศึกษา 4. รายงานผลการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ปีงบประมาณ 2523. ม.ป.ท., 2523. (เอกสารจัดสำเนาเก็บเล่ม)

ภาคศึกษา 2. การประชุมสัมมนาโต๊ะครูในภาคศึกษา 2 ครั้งที่ 10/2510. ยะลา : โรงพิมพ์คุรุสมานาคาร, 2510.

..... รายงานการประเมินผลการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ม.ป.ท., 2510. (เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่)

..... เอกสารการประชุมสัมมนาโต๊ะครูปอเนาะ ครั้งที่ 6. ม.ป.ท., 2507. (เอกสารโรเนียว)

..... เอกสารการอบรมครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ม.ป.ท., 2510. (เอกสารโรเนียว)

..... เอกสารในการประชุมข้าราชการครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม รุ่นที่ 1. ม.ป.ท., 2509. (เอกสารโรเนียว)

..... เอกสารในการประชุมปฐมนิเทศครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม รุ่นที่ 2. ม.ป.ท., 2510. (เอกสารโรเนียว)

โมหัมมัด อับดุลกาเดร์. "อิสลามศึกษากับการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม", วารสารอัลญิฮาด, 170 (2526), 50.

- สมาน ใจปราณี. ปอเนาะ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2516.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. การประชุมสัมมนาแนวทางพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาภาคใต้. กรุงเทพฯ, 2533.
- การพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้. ม.ป.ท., 2523.
(เอกสารจัดสำเนาเป็นเล่ม)
- การพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 1-5. กรุงเทพฯ, 2528.
- แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ม.ป.ท., 2522. (เอกสารจัดสำเนา)
- ประมวลกฎหมาย ระเบียบ ประกาศและคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม. กรุงเทพฯ, 2528.
- แผนงานหลักในการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ พ.ศ. 2520. ม.ป.ท., 2520. (เอกสารจัดสำเนา)
- พ.ร.บ. โรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และระเบียบเกี่ยวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม. กรุงเทพฯ : สันทวี, 2530.
- สภาพปัจจุบันและปัญหาการใช้ครูเพื่อพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ม.ป.ท., 2522. (เอกสารจัดสำเนา)
- เอกสารประกอบการสัมมนาครูและอบรมักเรียนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้. กรุงเทพฯ : สันทวี, 2525.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ประจำเขตการศึกษา 2. รายงานข้อมูลครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม. ยะลา, 2532.
- รายงานผลการปฏิบัติงานและสถิติการศึกษา ปีการศึกษา 2530 ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2. ยะลา, 2530.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. ฝ่ายสถานศึกษาพิเศษ. การเสนอร่างโครงการจัดทบทวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ ปี 2525-2529. ม.ป.ท., 2523. (เอกสารจัดสำเนา)
- สภาพปัจจุบันและปัญหาการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ พ.ศ. 2519. ม.ป.ท., 2518.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. ฝ่ายสถานศึกษาพิเศษ. สรุปผลการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ ปีงบประมาณ 2523. ม.ป.ท., 2523. (เอกสารจัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และเขตการศึกษา. การสัมมนาครูและอบรมนักเรียนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ ปีการศึกษา 2522. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว, 2522.

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2. บรรยายสรุปเรื่อง โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ยะลา, 2523.

..... สรุปผลการประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง. ยะลา, 2532.

..... สรุปผลการประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เขตการศึกษา 2. ยะลา, 2531.

..... สรุปผลการประเมินคุณภาพการเรียนวิชาสามัญระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2. ยะลา, 2533.

..... เอกสารประกอบการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2. ยะลา, 2531.

สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 จังหวัดยะลา. คณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตรวจเยี่ยมโรงเรียน 20-28 กุมภาพันธ์ 2520. ยะลา, 2520.

..... บทบรรยายสรุปเรื่อง โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. ม.ป.ท., 2521. (เอกสารจัดสำเนา)

..... พิธีพระราชทานรางวัลแก่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 20 กันยายน 2521. ยะลา : โรงพิมพ์สำนักงานศึกษาธิการเขต 2, 2521.

..... สรุปรายงานโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (โครงการโรงเรียนที่เลี้ยง) ปีงบประมาณ 2518. ยะลา, 2519.

สำนักงานศึกษาธิการเขต 3. สรุปผลการปฏิบัติงานปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามประจำปีงบประมาณ 2523. ม.ป.ท., 2523. (เอกสารจัดสำเนาเข้มเล่ม)

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส. แผนปฏิบัติการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ปีงบประมาณ 2534. นราธิวาส, 2534.

- Ministry of Education. Announcement : the Patronage Program of Private Schools for Teaching Islamic in the South 1977-1981. Bangkok, 1977.
- . Evaluation of Development of the Private Schools for Islamic Studies in the South General Conditions of Schools. Bangkok : Special Education Section, 1981.
- Ministry of Education. Private Education Commission. The Development of Private Islamic Schools in the South. Bangkok, 1980.
- . The First Conference Report of the Subcommittee on the Improvement of Private Islamic Schools. Bangkok, 1977.
- . Major Tasks in the Development of Private Islamic School in the South. Bangkok, 1979.
- . The Second Conference Report of the Subcommittee on the Improvement of Private Islamic Schools. Bangkok, 1977.
- . The Third Conference Report of the Subcommittee on the Improvement of Private Islamic Schools. Bangkok, 1977.
- Ministry of Interior. Private Schools Teaching Islam in the Education Region II. n.p. : Office of the Committee on Private Education, 1981.
- Office of Education Region 2. Annual Report of Private Islamic Schools, Fiscal Year 1979. Yala, 1979.
- . A Document Given in the Royal Award Ceremony for Private Islamic Schools. Yala, 1978.
- . The Education Planning of Pondok Schools in Southern Border Provinces. Yala, 1969.
- . Private Islamic Schools. Yala, 1969.
- . Report on Educational Implementation and Statistics of the Private Schools Teaching Islam. Document no. 71/2524. Yala, 1981.
- . Report on Results of the Evaluation of the Private Schools Teaching Islam. Yala, 1982.
- . Report on the Establishment of Pondok in the Southern Border Provinces. Yala, 1969.

- Office of Education Region 2. General Education Development Center. Summary Research Report on the Establishment of Pondok Education in Southern Border Provinces. Yala, 1968.
- Office of Education Region 3. Annual Report of Private Islamic Schools, Fiscal Year 1980. Songkla, 1980.
- Report on the Improvement of Private Islamic Schools, Fiscal Year 1980. Songkla, 1980.
- Office of Education Region 4. Report on the Improvement of Private Islamic Schools, Fiscal Year 1980. Phuket, 1980.
- Podu Suwanathat. Pondok. Office of the Committee on Private Education, Ministry of Interior, n.d.
- Saman Chairanee. Problems in the Development of the Private Schools Teaching Islam in Southern Region. Bangkok : Office of the committee on Private Education, Ministry of Education, 1981.